

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
“ 28 ” серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИКУМ: ОСНОВИ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

рівень вищої освіти	перший (<u>бакалаврський</u>)
галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
спеціальність	<u>106 Географія</u>
освітня програма	<u>Географія рекреації та туризму</u>
вид дисципліни	нормативна
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

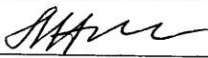
«28» серпня 2023 року, протокол № 11

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Скриль І.А., к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

Протокол від «28» серпня 2023 року № 9

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

 (Людмила НЕМЕЦЬ)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми:

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»

 (Юлія ПРАСУЛ)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «28» серпня 2023 року № 7

Заступник
Голова науково-методичної комісії

факультету геології, географії, рекреації і туризму

 (Юлія ПРАСУЛ)
Олександр ЖЕМЕРОВ

(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Практикум: основи краєзнавчо-туристичної діяльності» складена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 106 Географія, освітньо-професійною програмою «Географія рекреації і туризму»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни – дати майбутнім фахівцям – географам знання з історії, теорії і практики краєзнавчо-туристичної діяльності, що включає ознайомлення із структурою, класифікацією видів та напрямів краєзнавства, особливостями проведення тематичних краєзнавчих досліджень, а також з основами підготовки та проведення краєзнавчих експедицій. Засвоєння теоретичних знань супроводжується виробленням практичних навичок підготовки і проведення екскурсій.

1.2. Завдання навчальної дисципліни:

- розкрити понятійно-термінологічний апарат туризму і краєзнавства;
- розкрити особливості різних напрямів краєзнавства і видів туризму;
- висвітлити специфіку методики проведення краєзнавчих досліджень;
- розглянути організаційно-інституційні засади розвитку краєзнавчо-туристичної діяльності в Україні;
- висвітлити сучасний стан краєзнавчо-туристичної діяльності в Україні.

1.3. Кількість кредитів – 4.

1.4. Загальна кількість годин – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	-
Семестр	
8-й	-
Лекції	
20 год	-
Практичні, семінарські заняття	
30 год	-

Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
70 год.	-
Індивідуальні завдання	
	-

1.6. Заплановані результати навчання. формування загальних та фахових компетентностей, досягнення програмних результатів навчання:

Сформовані компетентності:

- здатність використовувати професійно профільовані знання з краєзнавства і туризму для практичного дослідження географічних об'єктів, явищ і процесів **(ЗК01)**;
- базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для освоєння загально-професійних дисциплін **(ЗК02, СК2)**;
- здатність організувати професійну роботу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, орієнтуватися у світовому й національному географічному науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності **(ЗК13)**;
- здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання **(СК6)**;
- знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів **(СК7)**;
- самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати **(СК8)**;

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору, оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності, застосовувати базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії на рівні, що дозволяє пояснювати природно-географічні явища і процеси.

ПР07. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

ПР09. Аналізувати склад і будову природних геосфер на різних просторово-часових масштабах.

Через систему знань та умінь:

Знання: методи дослідження, історія розвитку-краєзнавчо-туристичної діяльності, організаційні форми і види туризму, зміст і особливості організаційних форм і основних напрямів краєзнавства, особливості організації і проведення туристських походів, змагань, законодавча база туризму і краєзнавства.

Уміння: пояснювати роль чинників, що впливають на розвиток краєзнавчо-туристичної діяльності, підбирати необхідний фактичний матеріал в процесі практичної діяльності, використовувати на практиці методи краєзнавчої досліджень, а також принципи організації краєзнавчо-туристичної діяльності, формувати практичні навички

збору, упорядкування і використання краєзнавчих матеріалів. застосовувати методичні прийоми проведення краєзнавчих експедицій.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. *Краєзнавство як синтетична галузь знань з комплексного дослідження краю.*

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Практикум: Основи краєзнавчо-туристичної діяльності». Предмет, мета і завдання курсу. Предмет курсу – організаційна і методична краєзнавчо-туристська діяльність майбутнього учителя у навчальному закладі. Мета і завдання. Зміст курсу. Функції краєзнавчо-туристської діяльності, принципи і методи організації. Джерела краєзнавчих знань. Порядок вивчення курсу. Теоретичні засади краєзнавства. З історії виникнення і формування поняття. Край, регіон, територія, історичний час, історичний факт як фундаментальні поняття курсу. Концепція географічного краєзнавства Дубняка. Поділ краєзнавства за змістом та організаційними формами. Частовживані терміни. Рідний край як об'єкт краєзнавчо-туристської діяльності. Літописні згадки про край, перша згадка і походження назв «Харків», «Слобожанщина». Історія заселення краю. Перші фортеці. Адміністративний поділ у 17ст.

Тема 2. Розвиток туризму і краєзнавства в Україні: минуле та сучасність.

Коріння і традиції дослідження рідної землі у часи Київської Русі. Вагомий внесок у розвиток краєзнавства Т. Шевченка, Г. Сковороди, І. Франка, М. Драгоманова, П. Куліша, М. Костомарова, О. Левицького, М. Максимовича, В. Пассека, О. Лазаревського, П. Єфименко, М. Аркас, М. Грушевського, Д. Яворницького, П. Чубинського, Д. Багалія та інших. Діяльність товариств вивчення рідного краю у Києва, Львові, Одесі, Волині, Поділлі. Активізація краєзнавчої діяльності у 20-і роки минулого століття, створення аматорських осередків дослідників історичних і природних скарбів рідного краю. Установчі збори Харківського краєзнавчого осередку 28 січня 1923 року з метою об'єднання всіх українських краєзнавців. Перша всеукраїнська конференція з краєзнавства у Харкові (травень 1925 року). Створення Українського комітету краєзнавства (УКК) на чолі з Матвієм Яворським. Вихід всеукраїнського журналу «Краєзнавство». Переслідування та розпуск краєзнавчих осередків у 30-ті роки. Відродження краєзнавчого руху у післявоєнні роки. Розквіт краєзнавства у 60-70-х роках. Видання багатотомної «Історії міст і сіл України». Перший Всеукраїнський краєзнавчий з'їзд 27 березня 1990 року у Києві, створення Всеукраїнської Спілки краєзнавців. Мета і завдання Спілки. Краєзнавча діяльність академіка П. Т. Тронька. Краєзнавчий рух у незалежній Україні. Організаційні форми та основні напрями краєзнавчо-туристської діяльності з учнівською молоддю.

Тема 3. Пам'яткоохоронна діяльність. З історії пам'яткоохоронного руху України. Руйнація пам'ятників історії і культури в роки воєн і революцій. Діяльність українського уряду у 1917-1920 рр. по охороні культурної спадщини. Кампанія з вилучення музейних та церковних цінностей 1922 року та її наслідки. Українське товариство охорони пам'яток історії і культури. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини. Позитивні процеси і негативні прояви в галузі охорони пам'яток історії і культури в добу незалежності України. Конституція України, Закон України «Про

охорону культурної спадщини» (2000). Основні терміни, типи і види об'єктів культурної спадщини. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії культури в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Вивчення історичних подій, увічнених пам'ятниками, поширення цих знань серед учнів. Екскурсії до пам'ятників. Зустрічі з учасниками і свідками історичних подій.

Тема 4. Туризм та краєзнавство як складові краєзнавчо-туристичної діяльності. Туризм як прояв і чинник глобалізації сучасного світу: виклики і можливості для регіонального розвитку. вплив туризму на соціально-економічний розвиток регіону. Види туризму, їх особливості. Законодавство України з питань туризму. Історія туризму в Україні. Історія та культура як джерело конкурентних переваг та складова туристичного іміджу регіону. Краєзнавчий туризм як фактор збереження локальної культури. Краєзнавчий туризм як суспільне явище, що спрямоване на вивчення та збереження локальної культури, культури рідного краю через призму їх туристичної самобутності. роль краєзнавчого туризму у збереженні національно-культурної ідентичності. Риси сучасної Слобожанської ідентичності. Історичний шлях та періоди розвитку краєзнавчого туризму. Туристичне спорядження.

Розділ 2. Методика краєзнавчо-туристичної роботи.

Тема 5. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства. Рух учнівської молоді України за збереження традицій. Звичаїв, обрядів народу «Моя Земля – Земля моїх батьків». Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України». Всеукраїнська експедиція учнівської і студентської молоді «Моя Батьківщина - Україна», Всеукраїнська туристсько-краєзнавча експедиція з активними способами пересування «Мій рідний край». Мета, завдання. основні напрями. Регіональні експедиції та акції. Педагогічна підтримка участі школярів у всеукраїнських та регіональних експедиціях та акціях.

Тема 6. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції. Експедиція – одна з важливих форм збору краєзнавчого матеріалу, пізнання рідного краю. Туристський похід, екскурсія, експедиція - спільне і відмінне. Підготовчий період. Гурток - ефективна форма науково-теоретичної, матеріально-технічної, організаційної роботи підготовки експедиції. Теоретичні і практичні складові його роботи. Польова робота. Розпорядок дня. Ведення індивідуальних польових щоденників. Маршрутний лист. Роль інструктажу. Дотримання правил безпеки. Методи вивчення краєзнавчого об'єкта - спостереження, опитування. порядок збору матеріалів. Камеральна обробка зібраних матеріалів як завершальний етап експедиції. Підготовка звіту у формі доповіді, спогадів, детального опису предметів матеріальної культури, створення їх колекції, облаштування виставки, музейної експозиції. Підготовка і проведення науково-краєзнавчої конференції.

Тема 7. Методика підготовки учнівських дослідницьких робіт з краєзнавства. Теоретико-методичні аспекти процесу наукового дослідження. Види та етапи наукового дослідження, його письмове оформлення. Вибір теми. актуальність. Новизна. Практичне значення. Об'єкт. предмет дослідження. Мета і завдання дослідження. Способи фіксації змісту джерел. Тези, анотування, план, конспект, цитата. Види учнівських письмових робіт: повідомлення, реферат, стаття, доповідь, науковий звіт. Порядок їх підготовки,

вимоги до текстів. Учнівська конкурсна науково-дослідницька робота, її написання і захист. Мала академія наук України. Структура конкурсної роботи, вимоги до оформлення списку використаних джерел, посилання. Конкурс - захист - підсумковий етап роботи.

Тема 8. Сучасний стан та перспективи регіонального розвитку туризму та краєзнавства в Харківській області. Природні туристичні ресурси. Демографічний потенціал регіону в контексті розвитку туризму. Інфраструктура туризму. інноваційні можливості історико-культурного туризму в Харківській області. Об'єкти туризму: археологічні, історичні, природні, місця, пов'язані з життям та діяльністю видатних осіб. Об'єкти релігійного туризму як маркери туристичної привабливості міста Харкова. Екскурсійні маршрути Харківщини. Особливості вивчення назв географічних об'єктів. Етнографічні, історичні, географічні, геологічні. Археологічні особливості рідного краю. Обґрунтування перспектив розвитку туризму та краєзнавства в Харківському регіоні.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л	п	сем	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Краєзнавство як синтетична галузь знань з комплексного дослідження краю						
Тема 1. Предмет і завдання спецкурсу «Основи краєзнавчо-туристичної діяльності»	14	2	2			10
Тема 2. Розвиток краєзнавства в Україні: минуле і сучасність	16	2	4			10
Тема 3. Пам'яткоохоронна діяльність.	18	4	4			10
Тема 4. Туризм та краєзнавство як складові краєзнавчо-туристичної діяльності.	16	2	4			10
<i>Разом за модулем 1</i>	<i>64</i>	<i>10</i>	<i>14</i>			<i>40</i>
Модуль 2. Методика краєзнавчо-туристичної роботи						
Тема 5. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації	8	2	2			4

шкільного краєзнавства						
Тема 6. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	12	2	4			6
Тема 7. Краєзнавчо-туристичні ресурси Харківщини	22	4	6			12
Тема 8. Сучасний стан та перспективи регіонального розвитку туризму та краєзнавства в Харківській області.	14	2	4			8
<i>Разом за модулем 2</i>	<i>56</i>	<i>10</i>	<i>16</i>			<i>30</i>
Усього годин	120	20	30			0

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Краєзнавство. Основні поняття і терміни	2
2.	Джерела краєзнавчих знань	2
3.	Класифікація туристсько-краєзнавчої діяльності	2
4.	Показники розвитку ТД в Харківській області	2
5.	Об'єкти краєзнавчих досліджень. Сакральні споруди	2
6.	Спортивні споруди	2
7.	Архітектурні споруди	2
8.	Об'єкти ПЗФ Харківської області	2
9.	Підготовка та проведення туристсько-краєзнавчої експедиції. Перша долікарська допомога	2
10.	Туристичне краєзнавство Харківщини	12
		30

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

1	Опрацювання теми:Туристсько-краєзнавчий похід, екскурсія, експедиція – спільне та відмінне.	6
2	Опрацювання теми:Краєзнавчі наукові товариства в Україні.	10
3	Опрацювання теми:Історія мого міста, села.	10
4	Опрацювання теми:Походження назв географічних об'єктів населеного пункту.	10
5	Опрацювання теми:Звичаї, традиції мого краю	10
6	Опрацювання теми:Типи і профілі музеїв	10
7	Опрацювання теми:Виставка і виставкова діяльність	4
8	Опрацювання теми:Туристсько-краєзнавчі ресурси	10
	Разом	70

6. Форми та методи навчання

Передбачені лекції та практичні заняття. Лекції на час обмежень, спричинених воєнним станом можуть проводитися дистанційно у форматі відеоконференції (платформи Zoom, Cisco Webex, GoogleMeet та ін.), студентам надаються питання для самоперевірки та самоконтролю. Практичні заняття можуть проходитися в дистанційній формі. Усі матеріали і навчально-методичний комплекс представлені у середовищі Office365. Консультації індивідуальні та групові можуть відбуватися дистанційно (з використанням месенджерів Viber, Telegram, електронної пошти тощо).

7. Методи контролю

Передбачені методи контролю: теоретичний захист практичних робіт, поточні проміжні (в т.ч. і тестові) контролю теоретичного матеріалу (як за окремими темами, так і кожної лекції), участь в дискусіях під час лекційних та практичних занять, перевірка ведення конспекту окремих тем.

8. Критерії нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальне завдання								Підсумкова (екзаменаційна) контрольна робота	Сума
T1	T2, T3, T4	T5	T6	T7	T8	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом		
5	15	5	5	15	5	10	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку, або екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР
2. Закон України «Про музеї та музейну справу»//Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 25. – С. 565-573.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини»//Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 39. – С. 333-372.
4. Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: наук. зб. – Кам’янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – 424 с.
5. Костриця М. Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота / М. Ю. костриця, В. В. Обозний. – К.: Вища школа, 1995. – 223 с.
6. Моя земля – земля моїх батьків; Положення про рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу// Освіта. – 1991. – 24 с.
7. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. / в. С. Прокопчук. – К.: Видавництво кондор, 2011. – 338 с.
8. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні. К., Вища школа, 2002.

Допоміжна література

1. III з’їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців (29-30 квітня 2003 року): матер. I док. – К.: Академія, 2004. – 160 с.
2. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України / А.П. Коваль. – К.: Либідь, 2001. – 301 с.
3. Положення про всеукраїнську історико-географічну експедицію учнівської молоді «Мікротопоніми України»// Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. - №6. – С. 8 – 10.

4. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти і науки України (Затв. наказом Міносвіти України 20.05.97 р. № 151) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України . – 1997. - № 18. – С. 3 - 10.
5. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі / Ярослав Треф'як. – Івано-Франківськ, 2002. – 106 с.: іл

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Зелений туризм (сільський відпочинок в Україні) - www.ruraltourism.com.ua
2. Інформаційно-туристичний центр Рівненщини – www.tourism.rv.ua
3. Інформаційно-туристичний центр Львівщини – www.tourism.lviv.ua
4. Інформаційно-туристичний центр Чернігівщини – www.ch-turizm.com.ua
5. Квебекская декларация по экологическому туризму 22 мая 2002 г. // http://www.world-ecotourism.org/ruso/global_globalcodeethicscode_documents
6. Офіційний сайт Міністерства культури і туризму України – www.mincult.gov.ua
7. Офіційний сайт Державного Комітету статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Офіційний туристичний сайт Київщини - www.ko-tourism.gov.ua
9. Портал “Санаторно-курортне лікування” – www.crimea-skl.info/
10. Презентаційний туристичний сайт Закарпатської області – www.transcarpathiatour.ua.
11. Презентаційний туристичний сайт Тернопільщини – www.ternotour.com.ua
12. Спілка сприяння сільського зеленого туризму України – www.greentour.com.ua
13. Українська спадщина (Історико-культурна спадщина України: пам'ятники історії, мистецтво, архітектура. Портал Науково-дослідного інституту пам'ятко-охоронних досліджень) – www.heritage.com.ua
14. Українсько-польський туристичний портал, Рада з туризму Карпатського регіону – www.tourism-carpathian.com.ua